

Prestanak braka

Ravić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:834585>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Marija Ravić

PRESTANAK BRAKA

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Barbara Preložnjak

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Marija Ravić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Marija Ravić, v.r.

Sažetak

Rad se bavi zakonskim osnovama prestanka braka te ih pojašnjava kroz zakonske odredbe važećeg Obiteljskog zakona. Postoje četiri zakonske osnove prestanka braka, a to su smrt bračnog druga, proglašenje nestalog bračnog druga umrlim, razvod i poništaj braka. Također se u radu razmatraju pravni učinci prestanka braka po različitim osnovama, s osvrtom na zaseban institut uzdržavanja bračnog druga nakon prestanka braka. U radu je prikazan i povijesni razvoj uređenja prestanka braka, od rimskog pravnog uređenja do suvremenog hrvatskog zakonodavstva.

Ključne riječi: prestanak braka, razvod, poništaj, pravni učinci, obiteljsko pravo, Obiteljski zakon

Sadržaj

1.UVOD	4
2. POVIJESNI RAZVOJ PRESTANKA BRAKA	5
2.1. Prestanak braka u rimskom pravu	5
<i>2.1.1. Razvod braka u rimskom pravu</i>	5
<i>2.1.2. Smrt bračnog druga u rimskom pravu</i>	8
<i>2.1.3. Capitis deminutio</i>	9
2.2. Povijesni razvoj instituta prestanka braka u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu	10
<i>2.2.1. Obiteljski zakon iz 1998.godine</i>	11
<i>2.2.2. Obiteljski zakon iz 2003.godine</i>	12
<i>2.2.3. Obiteljski zakon iz 2014.godine</i>	13
3.ZAKONSKE OSNOVE PRESTANKA BRAKA PREMA OBZ-U 2015	14
3.1.Smrt bračnog druga	14
3.2. Proglašenje nestalog bračnog druga umrlim	15
3.3.Poništaj braka	16
<i>3.3.1. Ovlaštenici na tužbu za poništaj braka</i>	16
<i>3.3.2. Bračne smetnje i rokovi za podnošenje tužbe za poništaj</i>	17
<i>3.3.3. Ovlaсти suda u vezi s tužbom i ovlaști nasljednika bračnog druga</i>	19
<i>3.3.4. Konvalidacija nevaljanog braka</i>	21
3.4. Razvod braka	22
<i>3.4.1. Razvod povodom tužbe bračnog druga</i>	24
<i>3.4.2. Razvod povodom prijedloga za sporazumni razvod</i>	24
<i>3.4.3. Osnove razvoda braka</i>	25
4. PRAVNI UČINCI PRESTANKA BRAKA	26
4.1. Pravni učinci s obzirom na zajedničku maloljetnu djecu	28
4.2. Prezime bračnog druga	30
5.ZAKLJUČAK	31
6.LITERATURA	33

1.UVOD

Brak je kroz povijest, pa tako i danas, bio jedan od najvažnijih društvenih i pravnih instituta. Činjenica je da kroz vrijeme prestanak braka postaje jednako važan i zanimljiv pojam. Prestanak braka je pravni institut kojim se brak kao pravni odnos prekida.¹ Uz tzv. prirodne načine prestanka bračne veze, sve češće brakovi završavaju poništajem ili razvodom. Svaki način prestanka braka ima svoje osobitosti i pravne učinke koji su se razvijali kroz povijest.

U hrvatskom zakonodavstvu, prestanak braka reguliran je Obiteljskim zakonom(dalje u tekstu: ObZ).² Prestanak braka ne znači samo raskid jednog, prije svega, društvenog odnosa već nosi različite pravne, ali i psihološke posljedice na bračne drugove i njihovu djecu, ako ih imaju. Iz tog je razloga potrebno da se zakonodavstvo i zajednica u cjelini detaljno pozabave ovim institutom i da ga urede na najoptimalniji način za sve one na koje on može utjecati. Prestankom bračne zajednice prestaju mnoge strane ne samo bračnog, već i obiteljskog života što zahtijeva posebnu pažnju zajednice. To dokazuje i činjenica da su se prestanak braka i njegovo uređenje javljali kroz cijelu dokumentiranu pravnu povijest, mijenjajući se i prilagođavajući ulozi koju su brak i obitelj imali u različitim povijesnim razdobljima.

Četiri su načina prestanka braka prema suvremenom hrvatskom zakonodavstvu. To su smrt bračnog druga, proglašenje nestalog bračnog druga umrlim, poništaj i razvod.³ Razvod predstavlja itekako najzanimljiviju temu za pravnike, psihologe, sociologe i ostale stručnjake iz različitih disciplina upravo zbog dinamičnog povijesnog razvoja, posebnih učinaka koje stvara, a i zbog drugih posebnih značajki koje obuhvaćaju obvezno savjetovanje ili obiteljsku medijaciju.

Kako bismo shvatili značaj prestanka braka, potrebno je opisati kako se razvijao u različitim razdobljima sve do danas, a zatim proučiti kako je reguliran danas u suvremenom hrvatskom pravu skupa s pravnim učincima vezanima uz svaku osnovu pojedinačno.

¹ Hrabar, D. *et al.*, *Obiteljsko pravo*, Zagreb, 2021., str. 82.

² Obiteljski zakon(„Narodne novine“ 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23).

³ Čl.47.,st.1. ObZ-a.

2. POVIJESNI RAZVOJ PRESTANKA BRAKA

Kad se promatra razvoj prestanka braka kroz povijest i različite okolnosti koje su utjecale na osnove i posljedice samog prestanka, najčešće se opisuje uređenje prestanka u rimskom i suvremenom pravu. Naravno, prestanak braka usko je vezan uz uređenje samog instituta braka što dovodi do zaključka da što više pažnje neki pravni poredak posveti uređenju braka, to će detaljnije urediti i prestanak bračne veze.

2.1. Prestanak braka u rimskom pravu

U rimskom pravu brak je bio više shvaćen kao društvena nego kao pravna institucija koja je zahtijevala opsežno uređenje. Prema dostupnim podacima, brak te prestanak braka bili su uređeni ovisno o slobodnoj volji bračnih drugova ili običajnim pravom.⁴ Nadalje, rimsko pravo razlikovalo je brak *cum manu* i brak *sine manu*. Razlika se odnosila na položaj koji žena dobiva sklapanjem braka. Naime, u prvom slučaju žena bi dolazila pod muževu vlast ili pod vlast tzv. *pater familias* muževe obitelji dok bi u drugom slučaju žena i nakon sklapanja braka ostala pod vlašću svog dosadašnjeg *pater familias*.⁵ Ta dva oblika braka značajna su za definiranje ovlaštenika za razvod braka jer su u braku *cum manu* za pokretanje razvoda ovlašteni bili muž i *pater familias* njegove obitelji, a u braku *sine manu* tu ovlast dobivaju i žena te njezin *pater familias*. Ipak, nakon izvjesnog vremena *pater familias* bilo koje strane prestao je biti ovlaštenik prava na razvod pa je to pravo pripadalo isključivo mužu i ženi.⁶

Tri su načina prestanka braka u rimskom pravu, a to su razvod, smrt bračnog druga i gubitak pravnog statusa (*capitis deminutio*).

2.1.1. Razvod braka u rimskom pravu

Razvod je oduvijek bio dopušten u rimskom pravu sukladno načelu slobode u vezi sklapanja, pa samim time i razvođenja braka. Kao što za sklapanje bračnog odnosa nije bio potreban akt nadležne vlasti, sukladno tome nije bio potreban ni za razvod. Tu ponovno dolazimo do važnosti bračnih oblika *cum manu* i *sine manu*. Brak *cum manu* mogao se sklopiti na više načina, a to su načini *confarreatio*, *coemptio* ili su se *usu* stjecali učinci braka. Brak sklopljen

⁴ Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002., str. 118.

⁵ Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2017., str. 132.

⁶ *Ibid.*, str. 141.

confarreatio mogao se razvesti činom pod nazivom *diffareatio*. Brakovi sklopljeni na preostala dva načina također su se razvodili pod ritualnim predznakom činom remancipacije, odnosno vraćanjem žene pod vlast osobe pod čijom je vlašću bila prije sklapanja braka.⁷ S druge strane, brak *sine manu* mogao se razvesti na jednostavniji način, a to je slobodno očitovanje volje.⁸ Imajući na umu da se brak u rimskom pravu nije zasnivao na aktima državne vlasti, može se pretpostaviti da očitovanje volje prilikom razvoda braka također nije bilo od pravne važnosti, već izjava kojom su se razrješavali odnosi nekadašnjih bračnih drugova kako između njih, tako i prema vanjskom svijetu kako bi kasnije bilo lakše dokazati nepostojanje tog braka, npr. u slučaju sumnje na bigamiju.

U kasnijem razdoblju dolazi do promjene zakonodavstva po pitanju razvoda. Naime, u vrijeme cara Augusta razvodi se provode tako što bračni drugovi očituju volju o razvodu putem pisane izjave. Car bi zatim potpisivao popunjenu formu razvoda braka koja je ujedno bila obvezna. Da bi razvod braka bio valjan, obveza je bila da bračni drugovi najave razvod ili da ga pismeno objave pred sedam svjedoka.⁹

Kad je riječ o ovlaštenicima prava na razvod, od samih početaka to je bio muž. Nakon ustaljivanja bračnih oblika *cum manu* ili *sine manu*, ovlaštenici su bili supružnici ili njihovi *pater familias*.¹⁰ Kasnije se ta ovlast na strani *pater familias* sve više sužavala te su na kraju oni imali ovlast potraživati razvod samo u slučaju vrlo ozbiljnog razloga. Dolaskom na vlast cara Justinijana (483.-565.g.n.e.) ta ovlast potpuno prestaje.

Takozvano potklasično razdoblje rimskog prava donosi promjene u uređenje bračnog zakonodavstva zbog snažnog utjecaja katoličanstva i kršćanskih careva. Kao što je već naglašeno, u rimskom društvu toga doba prevladavalo je načelo slobode po pitanju sklapanja te razvrgavanja brakova. Također, taj dio društvene sfere bio je više u domeni običajnog prava. Samo po sebi to implicira da je razvod braka bio normaliziran i skoro pa ustaljena pojava u društvu. Dolaskom kršćanskih careva na vlast, bilo je nemoguće iskorijeniti tu tradiciju i nametnuti društvu potpunu nerazrješivost braka koju je zagovarala Katolička crkva. Promjene koje ipak nastupaju dolaskom širenjem kršćanskog nauka uvelike utječu na razvoj prestanka braka, pogotovo razvoda.

⁷ Bratković, M., *Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom obiteljskom hrvatskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.61, br.1, 2011., str.118.

⁸ Baron, J., *Institucije rimskog prava*, Zagreb, 1925., str.68.

⁹ Romac, *op.cit.* u bilj.4, str.130.

¹⁰ Vidi *supra* str. 5.

Prije svega, zakonima se propisuju opravdani i neopravdani razlozi prestanka braka. Čak je i razvod braka potaknut neopravdanim razlozima bio valjan, ali je sa sobom nosio i određene imovinskopravne posljedice za bračne drugove koji su se odlučili na razvod.¹¹

331.godine car Konstantin donosi carsku konstituciju kojom nabroja sve razloge koji opravdavaju razvod braka, a uz njih navodi i sankcije za razvod braka bez opravdanog razloga. Tako se tom konstitucijom propisuje da je ženi dopušteno razvesti se od muža u slučaju da je on ubojica, oskrvritelj grobova i trovatelj. S druge strane, razlozi koji dopuštaju muškarcu da zatraži razvod od žene su ako je ona trovateljica, svodnica ili preljubnica.¹² Kao što je rečeno, carska konstitucija navodi i sankcije koje slijede pri razvodu. Te se sankcije, baš kao i razlozi, razlikuju s obzirom na to radi li se o mužu ili ženi. Tako je sankcija, odnosno kazna za muža koji se razveo bez zakonom opravdanih razloga bila obveza povratka miraza ženi te gubitak prava na ponovnu ženidbu. Za ženu koja se odlučila razvesti u slučaju izostanka opravdanih razloga, sankcije su bile gubitak miraza i donacije koju je prema običaju dobivala od muža prije sklapanja braka te deportacija na otok¹³ što se čini kao nimalo razmjerna kazna u usporedbi sa sankcijom za istovjetno djelo muškarca.

Konstantinova carska konstitucija nije bila jedina takva; slijedile su je konstitucije careva Honorija i Konstanta II. koje su modernijim nomotehničkim metodama uvrstile u zakonodavstvo podjele razloga za razvod te taksativno nabrojanje sankcija za nepoštivanje zakonskih razloga.¹⁴ Carevi Valentinijan III. i Teodozije II. donose novu carsku konstituciju u kojoj, također taksativno, nabrojavaju osobine supružnika zbog kojih je dopušten i opravdan razvod braka. Zakon navodi da se žene mogu opravdano razvesti od muža „ preljubnika, ubojicu, trovača, urotnika protiv države, krivotvoritelja, oskrvritelja grobova, kradljivca iz svetih hramova, razbojnika, sudionika u razbojstvu, kradljivca stoke (*abactor*) iz štala ili s pašnjaka, otimača ljudi (*plagiarius*) da bi ih pretvorio u robove ili nešto slično.“¹⁵ Muškarac je imao pravo razvesti se od žene ako je mogao dokazati da je riječ o „ o preljubnici, trovačici, urotnici protiv države, krivotvoriteljici, ubojici, kradljivici stoke, oskrvriteljici grobova ili kradljivici iz svetih hramova, sudionici u razbojstvu ili ženi koja je bez znanja ili protivno volji muža prisustvovala na gozbi kod

¹¹ Romic, *op.cit.* u bilj.4, str.131.

¹² Bratković, M., *op.cit.* u bilj.7, str.120.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*, str.121.

stranih ljudi(*extranei viri* bili su muškarci izvan kruga *familiae Romanae*) Valjan razlog za razvod braka ima i muškarac kojemu je žena prenoćila izvan kuće ili pak prisustvovala cirkuskim ili kazališnim igrama ili predstavama u areni bez njegova znanja ili protivno njegovoj volji (*ipso invito sine iusta et probabili causa*). Valjan razlog za razvod braka predleži i ako je žena otrovom, mačem ili na koji drugi način radila o glavi svojem bračnom drugu ili se pak usudila podići ruku na njega.¹⁶ Za razliku iz odredbi Konstantinove konstitucije, ova je konstitucija sadržavala nešto blaže kazne za neopravdan razvod braka u smislu da je ispuštena odredba o izgonu žene na otok, a umjesto nje propisano je da žena koja zatraži neopravdan razvod braka gubi pravo na sklapanje novog braka.

Car Justinijan koji na vlast dolazi 482. i ostaje do 565. godine izvršio je posljednju bračnu reformu u rimskom pravu. Naime, on je uveo razlikovanje četiriju vrsta razvoda braka. Navode se tako sporazumni razvod braka; jednostrani razvod braka uz pretpostavku krivnje druge strane; jednostrani razvod bez krivnje druge strane što podrazumijeva npr. nemogućnost rađanja, duža odsutnost muža vojnika, zarobljeništvo jednog od bračnih drugova i slično; odabir redovničkog života, zavjeta čistoće ili ponovni ulazak u zarobljeništvo.¹⁷ Justinijan je također propisao vrlo stroge kazne za neopravdan razvod braka kao što su gubitak miraza, predbračne donacije i doživotno zatvaranje u samostan za ženu, a za muža također gubitak miraza, predbračne donacije te obveza davanja trećine donacije od svojih dobara. U to doba uvedene su i kazne za državne službenike koji su propustili prijaviti nezakonit razvod ili izvršiti propisanu kaznu u slučaju razvoda. U tim je odredbama sve vidljiviji utjecaj Crkve i religije na brak i bračno pravo. Justinijan je čak zabranio i sporazumni razvod braka jer je smatrao da je u suprotnosti s kršćanskim naukom, ali to nije moglo biti prihvaćeno u rimskom društvu upravo zbog uvriježenosti načela slobode i razrješivosti braka kao ugovornog odnosa. Upravo zato je Justinijanov nasljednik, car Justin II. ukinuo tu odredbu odmah pri dolasku na vlast.¹⁸

2.1.2. Smrt bračnog druga u rimskom pravu

Smrt bračnog druga automatski predstavlja prestanak bračnog odnosa kao neodvojivu posljedicu. Prestanak braka koji prati smrt jednog od bračnih drugova ne nosi sa sobom nikakve

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, str.122.

¹⁸ *Ibid.*, str.123.

sankcije jer nema krivnje jedne od strana. Ipak, postojale su određene posljedice za udovca, odnosno udovicu. Tako se za ženu koja ostane udovica propisivalo da ne smije sklopiti novi brak prije nego što istekne deset mjeseci od smrti njezinog muža.¹⁹ Ipak, rimski pravници toga doba nigdje ne spominju zakonsku obvezu poštivanja zabrane sklapanja braka u tom periodu što implicira da bi novi brak, sklopljen unutar deset mjeseci od smrti bivšeg bračnog druga, bio posve valjan.²⁰

2.1.3. *Capitis deminutio*

Capitis deminutio u rimskoj pravnoj tradiciji predstavlja „izraz kojim se označava gubitak jednog od pravnih statusa pojedinca“. ²¹ Razlikuje se više stupnjeva *capitis deminutio*, točnije tri. Najviši je stupanj *capitis deminutio maxima* kada pojedinac gubi status slobodnog čovjeka i postaje rob. Zatim slijedi *capitis deminutio media* kada pojedinac gubi status rimskog građanina iz određenih razloga, primjerice iseljenjem u neku provinciju. Naposljetku postoji *capitis deminutio minima* u kojem pojedinac gubi status pripadnosti pojedinoj obitelji.²²

Capitis deminutio maxima označava gubitak slobode pojedinca što samim time dovodi i do prestanka bračnog statusa. Padom u zarobljeništvo jednog od bračnih drugova brak kao odnos *de facto* prestaje. Ako bi eventualno zarobljeništvo prestalo i ako bi pojedinac ponovno stekao status slobodne osobe, pravni mu poredak priznaje sva prava nastala prije pada u zarobljeništvo osim braka. To znači da bi supružnici kojima je brak prestao na taj način morali iznova sklopiti brak ako žele opet biti bračni drugovi.²³

U slučaju *capitis deminutio media*, pojedinac je imao status peregrina.²⁴ Pošto takva osoba gubi status rimskog građanstva, gubi i status u svim građanskim odnosima, pa tako i u braku. Međutim, brak peregrina mogao se i nastaviti, ali se više nije smatrao "punopravnim rimskim brakom".²⁵

¹⁹ Horvat, M., Petrak, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022., str.80.

²⁰ Treggiari, S., *Roman marriage: Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, Oxford, 1991., str. 494.

²¹ Petrak, M., *Traditio iuridica: Capitis deminutio*, Novi informator, br.6442, 2016., str.3.

²² *Ibid.*

²³ Romac, *op.cit.* u bilj.4, str.128.

²⁴ Horvat, *op.cit.* u bilj.5, str.115.

²⁵ Baron, *op.cit.* u bilj.8, str.27.

Capitis deminutio minima vodila je do gubitka statusa pripadnosti određenoj obitelji. Što se braka tiče, ovaj oblik *capitis deminutio* utjecao je samo na brakove sklopljene *cum manu* dok na brakove *sine manu* nije imao nikakvog utjecaja. Nakon nekog vremena, koristio se kako bi se ukinula ovlast nad ženom u braku dok bi brak i dalje nastavio postojati.²⁶

2.2. Povijesni razvoj instituta prestanka braka u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu

U 19.stoljeću obiteljsko, pa tako i bračno pravo uređeno je različito jer je područje Hrvatske bilo podijeljeno na nekoliko različitih pravnih područja. U Dalmaciji i Istri na snazi je bilo austrijsko, u Međimurju, Baranji i Rijeci ugarsko pravo, a u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji važile su odredbe Općeg građanskog zakonika, Zakona o brakovima katolika i Naputka za duhovne sudove u bračnim problemima.²⁷ Područja primjene ugarskog prava jedina su područja na kojima je bračno pravo bilo isključivo u nadležnosti države. Za ostala područja većinom je na snazi ipak bilo konfesionalno pravo.²⁸ Brakovi među katolicima bili su nerazrješivi, a isto je vrijedilo i za brakove u kojima je jedan bračni drug katolik. 1853.godine uveden je građanski zakonik, ali carskim patentom koji je donesen ranije propisano je da se odredbe zakonika o rastavi od stola i postelje te raskidu braka ne primjenjuju u Kraljevini Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji na pripadnike rimokatoličke vjeroispovijesti, nego za njih i dalje vrijede propisi njihove vjeroispovijesti.²⁹

U Hrvatskoj je građanski brak uveden kao obvezatan 1946.godine Osnovnim zakonom o braku.³⁰ Osnovni zakon o braku primjenjivao se sve do 1971.godine kada su ustavnim amandmanima republike i pokrajine dobile nadležnost da samostalno donose zakone iz obiteljskog prava. Tim je Zakonom uređeno da postoje tri osnove prestanka braka: smrću jednog bračnog druga, proglašenjem bračnog druga umrlim i razvodom.³¹ Odredbe tog zakona su u velikoj mjeri ostale primjenjivane i u svim nadolazećim zakonima i normativnim uređenjima.

Kao što je rečeno, republike su dobile nadležnost da svojim zakonima uređuju obiteljskoppravna područja te je upravo zato značajan Zakon o braku i porodičnim odnosima iz

²⁶ Romac, *op.cit.* u bilj.4, str.129.

²⁷ Dobrovšak, Lj., *Ženidbeno pravo u 19.stoljeću u Hrvatskoj*, Croatia Christiana periodica, Vol.29. br. 56, 2005., str.77.

²⁸ *Ibid.*, str.80.

²⁹ *Ibid.*, str.87.

³⁰ Osnovni zakon o braku („Službeni list FNRJ“, 29/46, 36/48, 44/51, 18/55, „Službeni list SFRJ“ 12/65).

³¹ Čl.52. Osnovnog zakona o braku.

1978.godine.³² Upravo je taj Zakon ostao na snazi čak i nakon osamostaljenja Republike Hrvatske i raspada SFRJ. Na snazi je bio ukupno dvadeset godina. Člancima 45.-58. uređen je institut prestanka braka koji nastupa u četiri slučaja: smrću, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništenjem ili razvodom.³³ Poništenje kao način prestanka bračnog odnosa svojevrsna je novina u usporedbi s prethodnim zakonom iz obiteljskopravnog područja, odnosno Osnovnim zakonom o braku. Osnovnim zakonom o braku, kao i Zakonom o braku i porodičnim odnosima, obiteljsko zakonodavstvo konačno je uređeno u cijelosti te je brak, a samim time i prestanak braka, prenesen u nadležnost države. Taj je korak predstavljao sistematizaciju tog zakonodavnog područja te ujednačenje različitih pravnih praksi koje su dotad prevladavale na našim područjima.

2.2.1. Obiteljski zakon iz 1998.godine

Obiteljski zakon pod tim imenom donesen je u Republici Hrvatskoj 1998.godine.³⁴ Prvi je propis koji je uređio obiteljske odnose u samostalnoj Republici Hrvatskoj te je stoga vrlo važan, a ne treba zanemariti ni utjecaj koji je imao na sve nadolazeće ObZ-ove skupa s njihovim izmjenama i dopunama. Osnove prestanka braka ostale su iste kao i u Zakonu o braku i porodičnim odnosima, ali termin "razvod" zamijenjen je terminom "rastava". Sud je rastavljao brakove kad bi utvrdio trajnu i tešku poremećenost bračnih odnosa, protek godinu dana od prestanka bračne zajednice te ako to bračni drugovi sporazumno zahtijevaju.³⁵ Zakon je propisivao posredovanje prije rastave braka za bračne drugove koji imaju maloljetnu djecu u braku, a zahtjev za posredovanje podnosili su centru za socijalnu skrb nadležnom za područje njihovog posljednjeg zajedničkog prebivališta/boravišta, odnosno područje prebivališta/boravišta bračnog druga s kojim žive zajednička djeca.³⁶ Bračni drug nije bio obvezan podnijeti spomenuti zahtjev samo ako je boravište drugog bračnog druga nepoznato posljednjih šest mjeseci.³⁷ Važno je naglasiti da je sud odbacivao tužbu ili sporazumni prijedlog za rastavu ukoliko bi bio podnesen prije okončanja postupka posredovanja, a centar za socijalnu skrb bio je dužan u pravilu u roku od dva mjeseca,

³² Zakon o braku i porodičnim odnosima ("Narodne novine" 11/78, 27/78, 45/89, 51/89 - službeni pročišćeni tekst, 59/90, 25/94, 162/98).

³³ Čl.45. Zakona o braku i porodičnim odnosima.

³⁴ Obiteljski zakon („Narodne novine“, 162/98, 116/03).

³⁵ Čl.43. ObZ-a 1998.

³⁶ Čl.44.,st.1. i čl.45.,st.1. ObZ-a 1998.

³⁷ Čl. 44.,st.3.ObZ-a 1998.

najduže šest mjeseci, provesti i okončati postupak posredovanja.³⁸ Ako se nakon okončanog posredovanja supružnici ipak ne bi pomirili, centar za socijalnu skrb nastojao je da postignu dogovor o tome s kim će djeca živjeti, kako će biti uzdržavana, o susretima s roditeljem s kojim neće živjeti te ostalim sadržajima roditeljske skrbi, u suprotnom bi to odlučio sam centar po službenoj dužnosti ili na zahtjev roditelja.³⁹ Također, ako je od okončanja posredovanja proteklo godinu dana, a pred sudom nije pokrenuta parnica za rastavu braka, bračni drugovi morali bi prije pokretanja parnice podnijeti novi zahtjev za posredovanje.⁴⁰

Što se poništaja braka tiče, pravo na tužbu za poništaj imali su bračni drugovi, centar za socijalnu skrb, roditelji maloljetnika ako je riječ o maloljetničkom braku te osobe s pravnim interesom kada je riječ o braku sklopljenom za vrijeme trajanja prethodnog braka.⁴¹ Za maloljetnički brak, propisano je i da će sud odbaciti tužbu za poništaj ako je u vrijeme sklapanja braka ili naknadno postojao razlog za dopuštenost takvog braka.⁴² Uspoređujući ObZ 1998. s današnjim propisom, također uočavamo da je osoba nesposobna za rasuđivanje tada ipak mogla sklopiti brak ako je bila sposobna shvatiti značenje braka te ako je brak bio u njezinu interesu.⁴³

Zanimljivo je spomenuti da je ObZ 1998 zabranjivao sklapanje braka između unuka braće i sestara te polubraće i polusestara, ali sud je mogao u izvanparničnom postupku iznimno dopustiti sklapanje braka i između njih.⁴⁴ Međutim, dalje u zakonu u odredbama o poništaju braka ne spominje se ta odredba.

2.2.2. Obiteljski zakon iz 2003.godine

U ObZ-u 2003.⁴⁵ riječ "rastava" zamijenjena je terminom "razvod" koji je zapravo puno prikladniji zbog podudaranja prethodnog termina s izrazom "rastava od stola i postelje" iz kanonskog prava. Novosti vezane za razvod proizlaze iz izmijenjenih odredbi o posredovanju prije razvoda braka za kojeg je sada izričito propisano da se ne provodi u slučaju lišenja poslovne sposobnosti osim ako su sposobni shvatiti značenje braka, u slučaju nepoznatog boravišta bračnog

³⁸ Čl.46. i čl.50., st.2. ObZ-a 1998.

³⁹ Čl.49.,st.1. i 2. ObZ-a 1998.

⁴⁰ Čl.50.,st.4. ObZ-a 1998.

⁴¹ Čl.37., čl.38.,st.1. i čl.40., st.1. ObZ-a 1998.

⁴² Čl.38.,st.2.ObZ-a 1998.

⁴³ Čl.27.,st.2.ObZ-a 1998.

⁴⁴ Čl.28., st.2.i 3. ObZ-a 1998.

⁴⁵ Obiteljski zakon(„Narodne novine“, 116/03,17/04,136/04,107/07,57/11,61/11,25/13,05/15).

druga tijekom šest mjeseci te u slučaju da jedan ili oba bračna druga žive u inozemstvu.⁴⁶ Nadležnost posredovatelja više se ne određuje prema mjestu prebivališta ili boravišta već se daje mogućnost da bračni drugovi izraze kojem se centru, savjetovalištu za brak ili osobi ovlaštenoj za pružanje stručne pomoći žele obratiti za provođenje posredovanja.⁴⁷ Štoviše, ne podnosi se zahtjev za posredovanje centru za socijalnu skrb nego je postupak obavezan čim se podnese tužba ili sporazumni prijedlog za razvod braka. Prema novom ObZ-u, posredovatelj je dužan posredovanje provesti u roku od tri mjeseca.⁴⁸ Ako bračni drugovi ne podnesu stručno mišljenje posredovatelja sudu u roku od godinu dana, smatra se da je tužba ili sporazumni zahtjev za razvod povučen.⁴⁹

Za razliku od ObZ-a 1998, ObZ 2003 propisao je da brak nikako ne može sklopiti osoba nesposobna za rasuđivanje.⁵⁰ Prema tome, poništavati se može samo brak osobe lišene poslovne sposobnosti. Sud će odbaciti tužbu za poništaj braka osobe lišene poslovne sposobnosti ako je u vrijeme sklapanja braka ili naknadno bila sposobna shvatiti značenje braka.⁵¹

Ovaj zakon još uvijek zabranjuje sklapanje braka između unuka braće i sestara te polubraće i polusestara osim iznimno uz opravdan razlog.⁵² Ipak, u ObZ-u 2003 među odredbama o poništaju braka nalazimo i jednu koja kaže da sud može odbiti tužbu za poništaj takvog braka bez dopuštenja suda ako je u vrijeme sklapanja braka ili naknadno postojao opravdan razlog za njegovo sklapanje.⁵³

2.2.3. Obiteljski zakon iz 2014. godine

ObZ-om 2014⁵⁴ brojčano je smanjen opseg odredbi o prestanku braka te je taj dio postao mnogo pregledniji i sistematiziraniji. Među odredbama o razvodu braka više nema posredovanja prije pokretanja postupka razvoda, a blisko tome se uvodi sporazum bračnih drugova o pravnim posljedicama razvoda braka o kojemu će više govora biti kasnije.

⁴⁶ Čl.45.,st.1.,2. i 3. ObZ-a 2003.

⁴⁷ Čl.46.,st.1.ObZ-a 2003.

⁴⁸ Čl.49.,st.1. ObZ-a 2003.

⁴⁹ Čl.51.ObZ-a 2003.

⁵⁰ Čl.27.,st.1. ObZ-a 2003.

⁵¹ Čl.38.,st.2.ObZ-a 2003.

⁵² Čl.28.,st.2.ObZ-a 2003.

⁵³ Čl.39.ObZ-a 2003.

⁵⁴ Obiteljski zakon(„Narodne novine“, 75/14, 83/14, 05/15).

Najznačajnije je napomenuti da je ObZ 2014 suspendiran, odnosno obustavljena mu je primjena odlukom Ustavnog suda ⁵⁵ koju mnogi stručnjaci smatraju neutemeljenom i rezultatom pritiska javnosti, a zamijenjen je skoro pa istovjetnim ObZ-om 2015 koji je razrađen u nastavku rada.⁵⁶

Od 1998.godine do danas, doneseno je i nekoliko zakona o izmjenama i dopunama ObZ-a. Nijedna od tih izmjena i dopuna nije znatno utjecala na dio zakona koji normira bračno pravo te prestanak zakona, a ni novi zakoni nisu u prevelikoj mjeri zadirali u taj dio zakona te je on sadržajno ostao zapravo netaknut od prvog zakona 1998. godine sve do danas. Temeljne postavke prestanka braka ostale su manje-više iste od početka suvremenog normiranja u Jugoslaviji sve do danas.

3.ZAKONSKE OSNOVE PRESTANKA BRAKA PREMA OBZ-U 2015

Kao što je već rečeno, hrvatski ObZ 2015 koji je trenutno na snazi uređuje četiri osnove, odnosno načina prestanka braka. Radi se o smrti bračnog druga, proglašenju nestalog bračnog druga umrlim, poništaju braka i razvodu braka. Od Zakona o braku i porodičnim odnosima iz 1978.godine sve do suvremenog pravnog uređenja, ove su četiri osnove enumerativno nabrojane kao jedini načini na koje bračni odnos može prestati.

3.1.Smrt bračnog druga

Smrću bračnog druga, bez obzira umre li jedno od njih ili oboje, brak automatski prestaje. U tom slučaju dan prestanka bračnog odnosa je sam dan smrti.⁵⁷ Činjenica smrti upisuje se kao temeljni upis u maticu umrlih, a kao naknadni upis u maticu rođenih te maticu vjenčanih jer je relevantna za prestanak braka.⁵⁸ Od tog dana osoba kojoj je bračni drug preminuo slobodnog je bračnog statusa te može sklopiti novi brak bez ikakve smetnje prijašnjeg braka.⁵⁹

⁵⁵ USRH, br. U-I-3101/2014 od 15.03.2016.

⁵⁶ Hrabar, D. *et al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.92.

⁵⁷ *Ibid.*, str.84.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

3.2. Proglašenje nestalog bračnog druga umrlim

Proglašenje nestalog bračnog druga umrlim ima isti učinak na prestanak braka kao i smrt bračnog druga- danom pravomoćnosti sudske odluke o proglašenju nestale osobe umrlom, prestaje i bračni odnos te osobe.⁶⁰ To sudsko rješenje dostavlja se matičaru i upisuje u državne matice jednako kao i u slučaju smrti bračnog druga.

Sama procedura proglašenja nestale osobe umrlom provodi se u izvanparničnom postupku za kojeg se primjenjuju odredbe sada već nevažećeg Zakona o proglašenju nestalih osoba umrlima i o dokazivanju smrti.⁶¹ Premda je nevažeći, odredbe tog zakona koje se odnose posebice na rokove koji moraju proteći da bi se nestala osoba proglasila umrlom. Prema tim odredbama, sud će proglasiti umrlom:

„1.osobu o čijem životu za posljednjih pet godina nije bilo nikakvih vijesti, a od čijeg je rođenja proteklo 60 godina;

2.osobu o čijem životu nije bilo nikakvih vijesti posljednjih pet godina, a postoji vjerojatnost da više nije živa;

3.osobu koja je nestala u brodolomu, zrakoplovnoj ili drugoj prometnoj nesreći, požaru, poplavi, lavini, potresu ili u kakvoj neposrednoj smrtnoj opasnosti, a o čijem životu nije bilo nikakvih vijesti šest mjeseci od dana prestanka opasnosti;

4.osobu koja je nestala u toku rata u vezi s ratnim događanjima , a o čijem životu nije bilo nikakvih vijesti za godinu dana od dana prestanka neprijateljstva.“⁶²

Rokovi koji su navedeni računaju se od posljednjeg dana kad je osoba bila nesumnjivo živa, a ako se taj dan ne može sa sigurnošću utvrditi, rok se računa od početka mjeseca odnosno godine u kojoj je osoba bila nesumnjivo živa.⁶³

Proglašenje smrti može predložiti svaka osoba koja ima pravni interes te državni odvjetnik.⁶⁴

⁶⁰ Čl.47, st.3. ObZ-a.

⁶¹ Zakon o proglašenju nestalih osoba umrlima i o dokazivanju smrti („Narodne novine“, 10/74, 59/23).

⁶² Čl.1.,st.1.Zakona o proglašenju nestalih osoba umrlima i o dokazivanju smrti.

⁶³ Čl.1.,st.2.Zakona o proglašenju nestalih osoba umrlima i o dokazivanju smrti.

⁶⁴ Nacionalna evidencija nestalih osoba, dostupno na: <https://nestali.gov.hr/proglasavanje-nestale-osobe-umrlom-358/358>, pristupljeno:25.07.2024.

3.3.Poništaj braka

Poništaj braka u isto je vrijeme pravna osnova prestanka braka i sankcija za sklapanje braka usprkos bračnim smetnjama.⁶⁵ U ObZ-u nalazimo pretpostavke za postojanje braka i pretpostavke za valjanost braka. Neispunjene pretpostavke za postojanje braka znače da brak ne proizvodi nikakve pravne učinke te da zapravo nije ni sklopljen.⁶⁶ S druge strane, za temu prestanka, odnosno poništaja braka mnogo su relevantnije pretpostavke za valjanost braka-punoljetnost, poslovna sposobnost i sposobnost za rasuđivanje, nepostojanje srodstva između bračnih drugova i nepostojanje prethodnog braka ili životnog partnerstva. Neispunjene pretpostavke za valjanost braka zapravo su bračne smetnje i u slučaju da je brak sklopljen bez jedne od tih pretpostavki, on nije valjan te se na njega primjenjuju odredbe o poništaju braka.⁶⁷ Poništaj zatim proizvodi pravne učinke *ex nunc*, što znači da je do pravomoćnosti sudske presude brak ipak proizvodio pravne učinke.⁶⁸

3.3.1. Ovlaštenici na tužbu za poništaj braka

Poništaj braka zapravo je bračni spor što znači da mora započeti tužbom. Zbog toga je jedno od najvažnijih pitanja na koje valja odgovoriti u vezi s poništajem: tko ima pravo podnijeti tužbu za poništaj braka? Odgovor se nalazi u ObZ-u te glasi da tužbu mogu podnijeti bračni drug, Hrvatski zavod za socijalni rad i osoba koja ima pravni interes.⁶⁹ Uz njih, pravo na podnošenje tužbe imaju i roditelji maloljetnika koji je sklopio brak prije osamnaeste godine života ili čak prije šesnaeste godine premda nisu utvrđene zakonske pretpostavke za to.⁷⁰

Bračni drugovi mogu nesmetano poništavati svoj brak u svako doba bez obzira na to jesu li imali ili znali za bračnu smetnju te ne moraju dokazivati pravni interes-na njima ostaje samo da dokažu postojanje bračne smetnje.⁷¹

„Hrvatski zavod za socijalni rad obavlja djelatnost u području socijalne skrbi, obiteljskopravne i kaznenopravne zaštite djece, udomiteljstva i u drugim upravnim područjima u

⁶⁵ Hrabar, D. *et al.*, *op.cit.* u bilj.1., str. 85.

⁶⁶ Čl.23.,st.2.ObZ-a.

⁶⁷ Čl.29.ObZ-a.

⁶⁸ Hrabar, D. *et al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.85.

⁶⁹ Čl.49.,st.1.ObZ-a.

⁷⁰ Čl.49.,st.2.ObZ-a.

⁷¹ Hrabar, D. *et al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.86.

skladu sa Zakonom i drugim propisima.“⁷² Kao takav, Hrvatski zavod za socijalni rad, nekad pod nazivom Centar za socijalnu skrb, štiti javni poredak i društvene interese od sklapanja nevaljanih brakova.⁷³

Osobe s pravnim interesom nemaju Zakonom definiran interes, ali obično su to nasljednopravni ili moralni interesi za poništenje nečijeg braka koje je potrebno dokazati pred sudom i o kojem sud odlučuje kao o prethodnom pitanju.⁷⁴

Roditelji maloljetnog bračnog druga također su ovlašteni podnijeti tužbu za poništaj ako se protive tom braku bez obzira kako su se izjašnjavali o braku u tijeku izvanbračnog postupka. Kaže se da oni pripadaju širem krugu ovlaštenika koji postoji samo kod poništavanja maloljetničkog braka.⁷⁵

3.3.2. Bračne smetnje i rokovi za podnošenje tužbe za poništaj

Kao što je ranije u radu izneseno, bračne smetnje zapravo su neispunjene pretpostavke za valjanost braka. U ObZ-u su navedene sve pretpostavke kao i odgovarajući rokovi za podnošenje tužbe za poništaj. U načelu je rok za podnošenje tužbe neograničen za vrijeme trajanja braka, ali u posebnim slučajevima propisanim ObZ-om rok je ipak određen te je prekluzivan, odnosno njegovim istekom pravo na tužbu prestaje.⁷⁶ Posebnosti te vrste odnose se na maloljetnički brak i brak u kojem je bračni drug lišen poslovne sposobnosti.

Postoje četiri pretpostavke koje bi trebale biti ispunjene da bi se brak smatrao valjanim. U suprotnom, brak se može poništiti kao nevaljan. U slučaju da brak bude sklopljen uz dvije bračne smetnje, poništajem zbog samo jedne od njih, brak prestaje.⁷⁷

Prva od pretpostavki za valjanost braka je punoljetnost. Sukladno tome, maloljetnost je bračna smetnja na osnovu koje se podnosi tužba za poništaj. Prema hrvatskom zakonodavstvu i pravnom uređenju, brak ne može sklopiti osoba koja nije navršila osamnaest godina.⁷⁸ Uz to ipak postoji i iznimka. Naime, sud može u izvanparničnom postupku odrediti da brak može sklopiti

⁷² <https://socskrb.hr/>, pristupljeno: 27.07.2024.

⁷³ Hrabar, D.*et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.86.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*, str.87.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Čl.25.,st.1. ObZ-a.

osoba mlađa od osamnaest godina, ali s navršenih šesnaest godina života. Sud mora utvrditi da je ta osoba mentalno i tjelesno sposobna za brak te da je taj brak u skladu s dobrobiti te osobe.⁷⁹ Tužbu za poništaj maloljetničkog braka mogu do punoljetnosti podnositi drugi bračni drug, Hrvatski zavod za socijalni rad, osoba s pravnim interesom te roditelji maloljetnog bračnog druga, kao što je već navedeno u radu. Naravno, sam je maloljetnik također ovlašten na podnošenje tužbe na osnovu činjenice da je sklapanjem braka ipak stekao poslovnu sposobnost.⁸⁰ Kad nastupi punoljetnost, tužba za poništaj ne može se više podnijeti. Međutim, osoba koja je u vrijeme sklapanja braka bila maloljetna, može podnijeti tužbu u roku od godinu dana od dana punoljetnosti.⁸¹

Druga bračna smetnja koja je povod za poništaj braka je nesposobnost rasuđivanja i lišenje poslovne sposobnosti u davanju izjava koje se odnose na osobna stanja. Prema ObZ-u, osoba nesposobna za rasuđivanje ne može sklopiti brak.⁸² S druge strane, osoba lišena poslovne sposobnosti u dijelu davanja izjava koje se odnosi na osobna stanja može sklopiti brak uz odobrenje skrbnika. Kada se dobije odobrenje skrbnika za sklapanje braka, taj skrbnik gubi ovlast da kasnije poništava sklopljeni brak.⁸³ Ako skrbnik odbije dati odobrenje za sklapanje braka, osoba lišena poslovne sposobnosti može podnijeti sudu prijedlog za sklapanje braka.⁸⁴ Tužbu za poništaj braka osobe lišene poslovne sposobnosti mogu podnijeti drugi bračni drug, Hrvatski zavod za socijalni rad i osoba s pravnim interesom sve dok osobi koja je u pitanju ne bude i ako bude uopće vraćena poslovna sposobnost. Nakon pravomoćnosti sudske odluke o vraćanju poslovne sposobnosti, tužba za poništaj više se ne može podnijeti.⁸⁵ Sud je ovlašten i odbiti tužbeni zahtjev za poništaj braka koji je sklopljen pod takvim prilikama bez dopuštenja suda ako je to u skladu s dobrobiti osobe.⁸⁶ Ipak, i u slučaju lišenja poslovne sposobnosti kao i kod maloljetnosti, bračni drug koji je bio lišen poslovne sposobnosti može podnijeti tužbu za poništaj unutar roka od godinu dana od pravomoćnosti sudske odluke o vraćanju poslovne sposobnosti.⁸⁷ Posebna produženja

⁷⁹ Čl.25.,st.2.ObZ-a.

⁸⁰ Čl.117.,st.2.ObZ-a.

⁸¹ Čl.374.,st.2.ObZ-a.

⁸² Čl.26.,st.1.ObZ-a.

⁸³ Hrabar, D.*et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.87.

⁸⁴ Čl.26.,st.2.i 3.ObZ-a.

⁸⁵ Čl.375.,st.2.ObZ-a.

⁸⁶ Čl.375.,st.1.ObZ-a.

⁸⁷ Čl.375.,st.3.ObZ-a.

rokova za ta dva slučaja služe kao „jamstvo zaštite od moguće manipulacije sklapanjem braka maloljetnika i odraslih osoba koje su pod posebnom društvenom zaštitom.“⁸⁸

Iduća bračna smetnja odnosi se na postojanje krvnog srodstva između supružnika te odnosa posvojenja. Tako Zakon određuje da brak ne mogu međusobno sklopiti krvni srodnici u ravnoj lozi, a u pobočnoj lozi sestra i brat, polusestra i polubrat, dijete sa sestrom/polusestrom i bratom/polubratom svog roditelja, djeca sestara i braće te polusestara i polubraće. Isto se primjenjuje na odnose nastale posvojenjem.⁸⁹ Rok za poništavanje braka između krvnih srodnika i srodnika po posvojenju neograničen je tako da se taj brak može poništavati sve dok traje.⁹⁰ Razlog za takvo određenje je neotklonjivost bračne smetnje u pitanju.

Posljednja je bračna smetnja postojanje braka ili životnog partnerstva registriranog sukladno Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola.^{91 92} Ta je odredba na snazi iz razloga kako bi se zaštitio institut braka i monogamnost. Pokušava se spriječiti istovremeno postojanje dva paralelna braka ili životno partnerstvo i brak. Nadalje, ObZ propisuje da je sud obvezan odbiti tužbeni zahtjev ako su prethodni brak ili registrirano životno partnerstvo prestali postojati do zaključenja glavne rasprave, bilo kojom osnovom prestanka braka i životnog partnerstva.⁹³ Takva odredba propisana je u korist očuvanja braka, odnosno načela *in favorem matrimonii*. Također, Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola sadrži istovjetnu odredbu koja kaže da će sud odbiti tužbu za poništaj životnog partnerstva ako prethodni brak ili životno partnerstvo prestanu postojati do zaključenja glavne rasprave.⁹⁴

3.3.3.Ovlasti suda u vezi s tužbom i ovlasti nasljednika bračnog druga

Vezano za posljednji način poništavanja braka, postoje posebnosti sudskog postupka poništaja braka. Prva posebnost odnosi se na ovlasti suda u postupku poništaja naknadnog braka. Podrazumijeva se da bi se prije svega trebalo dokazati da postoji prethodni brak ili životno partnerstvo kako bi se utvrdilo je li riječ o dopuštenom naknadnom braku. Dokaz o postojanju

⁸⁸ Hrabar, D.*et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.88.

⁸⁹ Čl.27.ObZ-a.

⁹⁰ Hrabar, D.*et.al.*, *op.cit.* u bilj.1.,str.87.

⁹¹ Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola(„Narodne novine“, 92/14, 98/19).

⁹² Čl.28.ObZ-a.

⁹³ Čl.376.ObZ-a.

⁹⁴ Čl.27.st.1.Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola

prethodnog braka ili životnog partnerstva je izvadak iz matice vjenčanih odnosno registra životnog partnerstva ili neka druga javna isprava.⁹⁵ Neka druga javna isprava bila bi primjerice pravomoćna sudska presuda iz nekog drugog postupka u kojem se dokazalo postojanje braka ili registriranog životnog partnerstva.⁹⁶ Sasvim je prirodno očekivati da će osoba koja podnosi tužbu za poništaj braka imati već unaprijed pripremljene dokaze kojima će moći obrazložiti valjanost svog tužbenog zahtjeva. Ipak često se događa da tužitelj nema materijalni dokaz već postojećeg braka ili životnog partnerstva. U takvim situacijama sud je ovlašten prekinuti postupak i uputiti stranke da u određenom roku pokrenu parnični postupak da bi se utvrdilo postojanje prethodnog braka ili životnog partnerstva te da o tome obavijeste sud. Sud na pokretanje tog postupka može uputiti i tužitelja i tuženika, ovisno koja stranka tvrdi ono što ne može dokazati odgovarajućim ispravama. Na parnicu se upućuje tužitelj koji tvrdi da prethodni brak, odnosno životno partnerstvo postoje, a tuženik će biti upućen ako osporava postojanje prethodnog braka ili životnog partnerstva iako je njegovo sklapanje upisano u maticu vjenčanih, odnosno registar životnog partnerstva.⁹⁷ Ako parnični postupak ne bude pokrenut u određenom roku, smatrat će se da je tužba za poništaj braka povučena ako je na pokretanje postupka bio upućen tužitelj, a ako je bio upućen tuženik, smatrat će se da je da je odustao od tvrdnje da ne postoje prethodni brak ili životno partnerstvo.⁹⁸ Kada tužitelj u drugoj parnici dokaže postojanje prethodnog braka ili životnog partnerstva, sud poništava naknadni brak. S druge strane, ako tuženik uspije dokazati da prethodni brak ili životno partnerstvo ne postoje, logičnim je da slijedi da će sud odbiti tužbu za poništaj naknadnog braka.⁹⁹

Spomenuta druga posebnost u vezi poništaja braka odnosi se pak na zaštitu i ovlasti nasljednika umrlog bračnog druga. Kada bračni drug podnese tužbu za poništaj braka te umre u tijeku postupka, njegovi nasljednici imaju zakonsko pravo da nastave postupak koji je započeo njihov ostavitelj, ali s izmijenjenim zahtjevom- oni od suda potražuju da utvrdi je li tužbeni zahtjev za poništaj braka zaista bio osnovan.¹⁰⁰ Zahtjev za nastavkom postupka utvrđivanja nasljednici mogu podnijeti u roku od šest mjeseci od dana smrti ostavitelja, a nakon isteka tog roka mogu isticati taj zahtjev neograničeno u posebnom parničnom postupku.¹⁰¹ Ako nasljednik uspije

⁹⁵ Čl.378.st.1.ObZ-a.

⁹⁶ Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1.,str. 89.

⁹⁷ Čl.378.,st.2.ObZ-a.

⁹⁸ Čl.378.,st.4.ObZ-a.

⁹⁹ Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1.,str.90.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Čl.377.ObZ-a.

dokazati osnovanost podnesene tužbe, može preživjelog bračnog druga isključiti iz nasljedstva osim ako su ispunjene pretpostavke za postojanje izvanbračne zajednice.¹⁰²

3.3.4. Konvalidacija nevaljanog braka

Valja spomenuti još jedan bitan pojam vezan za poništaj braka-konvalidaciju braka. U radu su već obrazloženi rokovi za podnošenje tužbe za poništaj braka u slučaju maloljetnosti i lišenosti poslovne sposobnosti bračnog druga.¹⁰³ Tako se tužba može podnositi sve dok bračna smetnja traje, drugim riječima dok je bračni drug maloljetan ili lišen poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na davanje izjava o osobnim stanjima. Te dvije smetnje nazivaju se još otklonjivim bračnim smetnjama što znači da bi eventualno prestale. Danom njihovog prestanka, dotadašnji ovlaštenici na podnošenje tužbe gube tu ovlast, a jedino bračni drug koji je bio nosilac bračne smetnje ima rok od godinu dana da podnese tužbu.¹⁰⁴ Protekom tih rokova, brak koji je sklopljen kao nevaljan, konvalidira.

Konvalidacija je zapravo naknadno osnaženje nevaljanog pravnog posla. Pobojni pravni poslovi, odnosno oni koji su nevaljani pa se mogu pobijati/poništavati, konvalidiraju ako stranka propusti zahtijevati poništenje posla u ostavljenom zakonskom roku ili se odrekne tog prava. „I brak koji je sklopljen, iako nisu bile ispunjene sve pretpostavke za valjanost braka, sud u nekim slučajevima neće poništiti, što znači da je konvalidirao.“¹⁰⁵

Brak može konvalidirati na dva načina:

1. *ex lege* ili zakonski- nastupanjem punoljetnosti ili vraćanjem poslovne sposobnosti;
2. sudskom odlukom-kada sud utvrdi da je brak u skladu s dobrobiti bračnog druga.

Konvalidaciju sudskom odlukom pronalazimo u tri slučaja: maloljetničkom braku, braku osoba lišenih poslovne sposobnosti te naknadnom braku koji je sklopljen dok postoji prethodni brak ili životno partnerstvo. Riječ je o procjeni suca jesu li okolnosti u trenutku odluke o poništaju braka u skladu s dobrobiti bračnog druga. Ako u tom trenutku sud odluči da brak pozitivno utječe na dobrobit osobe i odbije tužbeni zahtjev, brak će pravomoćnošću presude konvalidirati.¹⁰⁶ Naknadni brak konvalidira i u slučaju da prethodni brak ili životno partnerstvo prestane do

¹⁰² Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.90.

¹⁰³ Vidi *supra* str.18.

¹⁰⁴ Vidi *supra* str.18.

¹⁰⁵ Konvalidacija, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.-2024., <https://www.enciklopedija.hr/clanak/konvalidacija>, pristupljeno 23.08.2024.

¹⁰⁶ Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.88.

zaključenja glavne rasprave pred sudom.¹⁰⁷ Tada kažemo da brak konvalidira po načelu *in favorem matrimonii*.

3.4. Razvod braka

„Definicija razvoda braka jest da je to pravna osnova prestanka braka za života bračnih drugova odlukom suda zbog okolnosti koje su nastale tijekom braka.“¹⁰⁸ Razvod je zacijelo jedna od najpoznatijih osnova prestanka braka. Štoviše, često kad čujemo sintagmu „prestanak braka“, prvo na što pomislimo je upravo razvod. Kao što je već istaknuto, razvod braka pojavljuje se u europskim pravnim sustavima tek u 19.stoljeću, a do tako kasne pojave dolazi zbog toga što je uređenje braka dugo bilo u nadležnosti kanonskog prava koje je nalagalo nerazrješivost braka. Tek se u 19.stoljeću počinju širiti ideje o razrješivosti braka, prvo na temelju krivnje jednog od supružnika, a zatim i bez krivnje. Moderni zakoni iz područja obiteljskog prava, kao što su ObZ 1998 i ObZ 2003 tako uređuju razvod braka bez načela krivnje i sa suvremenim odredbama o posredovanju prije samog razvoda, ali bez ideje o pokušaju spašavanja braka već se „stavlja naglasak na mirno sporazumijevanje o pravnim posljedicama razvoda braka, osobito u odnosu na zajedničku maloljetnu djecu.“¹⁰⁹

Statistički podatci govore u prilog sve većim stopama porasta razvoda brakova. Tako se prema podacima iz popisa stanovništva 2021.godine u Republici Hrvatskoj udio razvedenih muškaraca i žena u usporedbi s popisima 2001. i 2011. skoro pa udvostručio. Udio razvedenih muškaraca 2001.godine bio je 2,7%, 2011. 3,8% da bi 2021. porastao na 5,8%. Što se ženske populacije tiče, njihov udio iznosio je 4,2% 2001., zatim 5,0% 2011., a 2021. godine porastao je na čak 7,0%.¹¹⁰

Ipak, prema podacima Eurostata za 2022.godinu, Republika Hrvatska nalazi se na samom začelju liste zemalja članica Europske Unije po stopi razvedenih brakova. Broj razvedenih brakova na 1000 stanovnika iznosio je 1,2, od čega nižu stopu razvoda imaju samo Malta i Slovenija.¹¹¹

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*, str.93.

¹⁰⁹ *Ibid.*, str.92.

¹¹⁰ Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/vijesti/raste-broj-razvoda-i-samackih-kucanstava-a-najvise-obitelji-cini-par-s-jednim-djetetom/1610>, pristupljeno 7.8.2024.

¹¹¹ Eurostat, Marriage and divorce statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_ndivind/default/table?lang=en pristupljeno: 28.08.2024.

Prema istom izvoru podataka, Hrvatska je najvišu stopu razvoda imala 2016.godine kada je ona na 1000 stanovnika iznosila čak 1,7.¹¹² Kad govorimo o točnom broju, u 2022.godini u Hrvatskoj je pravomoćno razvedeno 4808 brakova.¹¹³

U novije vrijeme sve se više inzistira na brzini i jednostavnosti brakorazvodnog postupka bez obzira na okolnosti koje su dovele do odluke o razvodu. Također, vidljiv je sve manji interes društvene zajednice za sam brak te razvod braka, pogotovo ako u braku nema maloljetne djece. Mišljenje stručnjaka je da sadašnje obiteljskopravno uređenje ne posvećuje dovoljno pažnje kako bi se pomoglo braku i obitelji u krizi što bi ipak bilo potrebno s obzirom na to da je brak još uvijek smatran stupom i temeljem obitelji. Navodi se primjer odustajanja od pomoći bračnim drugovima u tijeku razvoda braka od ObZ-a 2015 koji napušta obvezu centra za socijalnu skrb (današnjeg Hrvatskog zavoda za socijalni rad) da pokuša izmiriti bračne drugove. Naime, u prethodnim propisima postojala je navedena obveza u pogledu ispitivanja uzroka koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa, nastojanja da se oni otklone i da se bračni drugovi pomire.¹¹⁴ Sada se fokus više stavlja na brz, miran i nadasve kulturni razvod braka bez nepotrebnih konflikata.

Razvod braka u sudskom postupku mogu zahtijevati samo bračni drugovi. Jedan bračni drug može zahtijevati razvod tužbom, a oba bračna druga prijedlogom za sporazumni razvod braka.¹¹⁵

Pravo na tužbu te prijedlog za sporazumni razvod braka imaju i osobe lišene poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja s tim da će sud u povodu te tužbe odnosno prijedloga odlučiti hoće li dopustiti toj osobi poduzimanje daljnjih radnji u postupku.¹¹⁶ Sud će rješenjem dopustiti toj osobi da poduzima sve ili samo pojedine radnje u postupku ako je sposobna shvatiti značenje i pravne posljedice tih radnji.¹¹⁷ Prije donošenja tog rješenja sud je obavezan pribaviti i mišljenje Hrvatskog zavoda za socijalni rad.¹¹⁸

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Državni zavod za statistiku, *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2022.godini*, 20.srpnja 2023., <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58059> - :~:text=Stopa%20sklopljenih%20brakova%20(sklopljeni%20brakovi,iznosila%20je%204%2C7.&text=Razvedeni%20brakovi,-,U%202022.,4%20808%20pravomo%C4%87no%20razvedenih%20brakova. , pristupljeno: 28.08.2024.

¹¹⁴ Hrabar, D. *et.al*, *op.cit.* u bilj.1.,str. 93.

¹¹⁵ Čl.50.,st.1.ObZ-a.

¹¹⁶ Čl.50.,st.2.ObZ-a.

¹¹⁷ Čl.364.,st.1.ObZ-a.

¹¹⁸ Čl.364.,st.2.ObZ-a.

3.4.1. Razvod povodom tužbe bračnog druga

Jedan od bračnih drugova ima pravo zahtijevati razvod braka putem tužbe za razvod braka. Bitno je napomenuti da postoji jedno ograničenje u podnošenju tužbe za jednostrani razvod braka. Riječ je o nemogućnosti podnošenja tužbe od strane muža za vrijeme trudnoće žene te sve dok njihovo dijete ne navrši godinu dana života.¹¹⁹ Ova odredba postoji u svrhu zaštite žena, majčinstva i nerođenog djeteta jer trudnoća predstavlja stresno razdoblje za ženu, bilo s emocionalne ili s fizičke strane.¹²⁰ Bilo bi nemoralno podvrgavati ženu dodatnom stresu sudjelovanjem u sudskom postupku te bi to moglo ugroziti zdravlje i mir nje i nerođenog djeteta. Ograničenje se produžuje za još godinu dana djetetovog života jer se smatra da bi moglo pogodovati prilagodbi novonastalim okolnostima, prevladavanju problema i stvaranju uvjeta za nastavak zajedničkog života i odgoja djeteta. U slučaju da muž zna da dijete ne potječe od njega, ipak ne postoji iznimka od zabrane mužu da pokrene brakorazvodni postupak iz već navedenih razloga zaštite zdravlja majke i djeteta.¹²¹ Slično tome, pravo na razvod ograničava se i bračnom drugu koji ne pristupi postupku obveznog savjetovanja i medijacije kad u braku postoji maloljetno dijete, Tada se presumira povlačenje tužbe za razvod ako bračni drug ne priloži dokaz o sudjelovanju u spomenutim postupcima.¹²²

Ako je razvod pokrenut tužbom, vodi se kao parnični postupak odnosno kao bračni spor. Postoji mogućnost da tijekom parničnog postupka pokrenutog tužbom drugi bračni drug do zaključenja glavne rasprave izjavi da ne osporava tužbeni zahtjev što se podrazumijeva za parnični postupak pa tada dolazi do konverzije tužbe u prijedlog za sporazumni razvod.¹²³ Isto tako, ako jedan od bračnih drugova odustane od prijedloga za sporazumni razvod, a drugi ostane pri zahtjevu da se brak razvede, zahtjev će se od tog trenutka smatrati tužbom za razvod braka.¹²⁴

3.4.2. Razvod povodom prijedloga za sporazumni razvod

Kada se razvod predlaže sporazumno, odnosno od strane oba bračna druga, tada se vodi kao izvanparnični postupak. Tu se najviše očituje autonomija bračnih drugova koja odlikuje bračni

¹¹⁹ Čl.50.,st.3.ObZ-a.

¹²⁰ Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.94.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.94.

¹²³ Čl.369.,st.3.ObZ-a.

¹²⁴ Čl.453.,st.2.ObZ-a.

odnos.¹²⁵ Kada oni više nemaju interes za održanjem tog bračnog odnosa, mogu ga bezbolno i jednostavno raskinuti sporazumnim prijedlogom. Pošto su oboje suglasni oko razvoda, nema potrebe za izvođenjem dokaza i ispitivanjem okolnosti koje su dovele do toga tako da je iz tog razloga postupak koji se vodi izvanparnični. Bitno je naglasiti da ako imaju maloljetnu zajedničku djecu, supružnici su dužni uz prijedlog podnijeti i izvješće o provedenom obveznom savjetovanju koje ne smije biti starije od šest mjeseci inače će sud odbaciti prijedlog za sporazumni razvod braka te plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi.¹²⁶

3.4.3. Osnove razvoda braka

Zakon navodi tri osnove razvoda braka. Sud će razvesti brak: ako oba bračna druga podnesu prijedlog za sporazumni razvod, ako utvrdi da su bračni odnosi trajno i teško poremećeni i ako je od prestanka bračne zajednice protekla godinu dana.¹²⁷ Prikladnije je reći da su trajna i teška poremećenost bračnih odnosa te prestanak bračne zajednice brakorazvodni uzroci koji će u nastavku biti detaljnije objašnjeni dok je sporazum zapravo osnova razvoda izražena kroz formu sporazuma.¹²⁸

Postoji više podjela brakorazvodnih uzroka prema različitim kriterijima. Imamo opće i posebne uzroke koji se razlikuju po tome jesu li taksativno nabrojani ili ne; zatim postoje apsolutni i relativni uzroci. Apsolutni su sami po sebi dovoljan razlog za razvod dok relativni uzrokuju neku posljedicu koja može, ali i ne mora rezultirati razvodom. Nekada su postojali skrivljeni uzroci koji se javljaju zbog nedopuštenog i neprimjerenog ponašanja bračnih drugova te neskrivljeni uzroci koji ne nastaju nedopuštenim ponašanjem.¹²⁹ Ipak, naše je zakonodavstvo odustalo od načela krivnje donošenjem ObZ-a 1998.¹³⁰

Teška i trajna poremećenost bračnih odnosa stanje je do kojeg dolazi ako ponašanje jednog ili oboje bračnih drugova negativno utječe na odnose između njih u tolikoj mjeri da je narušena mogućnost ostvarivanja njihovih osobnih prava i dužnosti u braku te su na koncu izgubili volju za daljnjim održavanjem skladnih odnosa.¹³¹ Moguće je da zbog trajne i teške poremećenosti oba

¹²⁵ *Ibid.*, str.97.

¹²⁶ Čl. 456. i 457. ObZ-a.

¹²⁷ Čl.51.ObZ-a.

¹²⁸ Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1.,str. 95.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Vidi *supra* str.22.

¹³¹ *Ibid.*

bračna druga sporazumno podnesu prijedlog za razvod braka, ali češći je slučaj jednostrana tužba. Tada sud mora izvoditi dokaze, ispitati stranke o uzrocima koji su doveli brak do takvog stanja na subjektivnoj i objektivnoj razini.¹³²

Zatim slijedi prestanak bračne zajednice. Brak i bračna zajednica možda se čine kao sinonimi, ali nisu iz razloga što mogu imati drugačije vremensko trajanje. Mogu se vremenski i poklapati, ali u ovom slučaju bračna zajednica prestaje prije braka, primjerice napuštanjem mjesta zajedničkog stanovanja.¹³³ Međutim, bračni drugovi mogu dijeliti zajednički dom, ali bez drugih sadržaja koji čine brak potpunim. Onda se kaže da braku nedostaje *animus* ili voljni element. Kada protekne godina dana od prestanka bračne zajednice, bračni drug može tužbom tražiti razvod braka, bez obzira na to radi li se o supružniku koji je bračnu zajednicu napustio ili onom koji je napušten. U sudskom postupku se zatim dokazuje samo protek vremenskog roka potrebnog za razvod. Ipak postoje bračne zajednice kojima manjka *corpus*, odnosno bračni drugovi iz raznoraznih razloga ne stanuju zajedno, ali imaju *animus* za održavanje stabilnog braka bez obzira na udaljenost.¹³⁴

4. PRAVNI UČINCI PRESTANKA BRAKA

Svaka pravna radnja nosi sa sobom određene pravne posljedice, to jest pravne učinke. Tako je i s prestankom braka, neovisno o osnovi na temelju koje je brak prestao. Neke osnove imaju jednostavne i lako sagledive i objašnjive učinke koje nije potrebno previše analizirati. Druge pak imaju složenije pravne učinke. Prestanak braka nosi različite pravne učinke koji variraju od osobnopravnih, imovinskopравnih, nasljednopravnih te mirovinskopравnih. Kad se govori o osobnopravnim učincima prestanka braka, misli se ponajprije na promjenu osobnog statusa-osoba više nije u bračnom odnosu već je slobodnog bračnog statusa.

Nakon smrti bračnog druga, preživjeli supružnik ima pravo sklopiti novi brak bez ikakvih prepreka dokazujući prestanak prethodnog braka izvodom iz matice umrlih jer se, kao što je već istaknuto, činjenica smrti upisuje kao temeljni upis u maticu umrlih te kao naknadni upis u matice

¹³² *Ibid.*, str.96.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ *Ibid.*

rođenih i vjenčanih.¹³⁵ Što se tiče imovine i nasljeđivanja, zakonodavac je odredio da bračni drug, zajedno s ostaviteljevim potomcima, čini prvi nasljedni red. To zapravo znači da ostavitelja prije svih nasljeđuju njegova djeca i bračni drug, i to u jednakim dijelovima.¹³⁶

Nadalje, prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, preživjeli bračni drug odnosno udovac/udovica imaju pravo na određeni postotak mirovine preminulog bračnog druga, ali uz zakonom propisane uvjete. U skladu s tim, udovac/udovica ima pravo na obiteljsku mirovinu ako je do smrti bračnog druga navršio/la 50 godina života; ako je mlađa/i od 50 godina, ali je do smrti bračnog druga ili u roku od godine dana nakon smrti nastupio potpuni gubitak radne sposobnosti; ako je nakon smrti bračnog druga ostalo jedno ili više djece koja imaju pravo na obiteljsku mirovinu po ocu/majci, a udovac/udovica obavlja roditeljske dužnosti prema toj djeci.¹³⁷ Udovac/udovica ima pravo na obiteljsku mirovinu ako je navršio/la 45 godina života u trenutku smrti bračnog druga, ali tek kada navrší 50 godina.¹³⁸

Kao što je rečeno, proglašenje nestalog bračnog druga umrlim ima iste pravne posljedice kao i smrt bračnog druga. To također, uz ostalo, znači da osoba koja je na taj način izgubila bračnog druga može bez ikakve zapreke sklopiti novi brak, odmah nakon pravomoćnosti sudskog rješenja.¹³⁹

Posebno je zanimljiva činjenica o "oživljavanju" pravnih odnosa ako se osoba koja je proglašena umrlom ipak nakon nekog vremena pojavi. Naime, u tom slučaju mora tražiti ukidanje sudskog rješenja o proglašenju smrti. Zatim, na temelju rješenja o ukidanju rješenja proglašavanja nestale osobe umrlom, osobi ponovno "oživljuju" svi pravni odnosi, prava i obveze osim braka. Ako i dalje želi biti u braku s osobom s kojom je bio prije proglašenja umrlim, mogu zasnovati samo novi brak. Sasvim je nebitno u tom slučaju je li bračni drug te osobe sklopio novi brak s nekim drugim te je li znao da je osoba koja je proglašena umrlom zapravo živa.¹⁴⁰

U slučaju razvoda braka, ObZ pruža mogućnost sklapanja sporazuma o pravnim posljedicama tog čina. Putem tog sporazuma, bračni se drugovi mogu sporazumjeti o mjestu stanovanja djeteta, kući ili stanu koje će predstavljati obiteljski dom, načinu ostvarivanja

¹³⁵ Vidi *supra* str.14.

¹³⁶ Čl.9.Zakona o nasljeđivanju(„Narodne novine“, 48/03,163/03,35/05,127/13,33/15,14/19).

¹³⁷ Čl.67.,st.1.Zakona o mirovinskom osiguranju(„Narodne novine“,157/13,151/14,33/15,93/15,120/16,18/18,62/18,115/18,102/19,84/21,119/22

¹³⁸ Čl.67.,st.2.Zakona o mirovinskom osiguranju

¹³⁹ Hrabar, D. *et al.*, *op.cit.* u bilj.1., str.85.

¹⁴⁰ *Ibid.*

roditeljske skrbi i ostvarivanju osobnih odnosa s djetetom; uzdržavanju djeteta; uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova i uzdržavanju bračnog druga.¹⁴¹

4.1. Pravni učinci s obzirom na zajedničku maloljetnu djecu

Kad govorimo o maloljetnoj zajedničkoj djeci, najčešće je to u kontekstu razvoda braka. Spomenuto je da bračni drugovi mogu tijekom razvoda sklopiti sporazum o pravnim posljedicama razvoda koji je zapravo sastavni dio zajedničkog plana o roditeljskoj skrbi.¹⁴² Tim se planom roditelji pisanim putem dogovaraju o „načinu ostvarivanja zajedničke roditeljske skrbi u okolnostima u kojima roditelji djeteta trajno ne žive u obiteljskoj zajednici.“¹⁴³ Ako se dogodi da roditelji ne sastave plan o roditeljskoj skrbi koji će sadržavati sporazum o stanovanju djeteta, načinu ostvarivanja roditeljske skrbi, ostvarivanju osobnih odnosa djeteta i roditelja s kojim ne stanuje te uzdržavanju djeteta, o tome onda odlučuje sud po službenoj dužnosti u postupku razvoda braka.¹⁴⁴

Prije pokretanja postupka razvoda braka pred sudom bračni drugovi dužni su sudjelovati u obveznom savjetovanju ako imaju zajedničko maloljetno dijete. Citirajući ObZ, „obvezno savjetovanje je oblik pomoći članovima obitelji da donesu sporazumne odluke o obiteljskim odnosima vodeći posebnu brigu o zaštiti obiteljskih odnosa u kojima sudjeluje dijete...“.¹⁴⁵ Provodi ga stručni tim Hrvatskog zavoda za socijalni rad nadležan prema mjestu djetetova prebivališta ili boravišta ili prema mjestu zadnjeg zajedničkog prebivališta/boravišta bračnih drugova.¹⁴⁶ Obvezno savjetovanje koje se provodi prije razvoda braka za cilj ima upoznati bračne drugove s mogućnosti bračnog savjetovanja, pravnim te drugim posljedicama razvoda na njih i djecu, sadržajem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, obiteljskom medijacijom te samim postupkom razvoda braka. Također ih se upućuje na to da posebnu pažnju trebaju usmjeriti na djetetovu dobrobit prilikom uređenja međusobnih odnosa.¹⁴⁷ Obvezno savjetovanje prije postupka razvoda braka ne provodi se ako je uključen bračni drug koji je lišen poslovne sposobnosti, a nije

¹⁴¹ Čl.52.,st.1. ObZ-a.

¹⁴² Čl.52.,st.2. ObZ-a.

¹⁴³ Čl.106.,st.1.ObZ-a.

¹⁴⁴ Čl.53.ObZ-a.

¹⁴⁵ Čl.321.,st.1.ObZ-a.

¹⁴⁶ Čl.321.,st.2.ObZ-a.

¹⁴⁷ Čl.325.,st.1.ObZ-a.

sposoban shvatiti značenje postupka; koji je nesposoban za rasuđivanje; koji je nepoznatog prebivališta ili boravišta.¹⁴⁸ Ako do kraja obveznog savjetovanja roditelji odnosno bračni drugovi ne uspiju sastaviti plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, mogu pristupiti obiteljskoj medijaciji, osim u slučajevima lišenja poslovne sposobnosti, nesposobnosti za rasuđivanje, nepoznatog prebivališta ili boravišta te tvrdnji o obiteljskom nasilju.¹⁴⁹ „Obiteljska medijacija je postupak u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor iz obiteljskih odnosa uz pomoć jednog ili više obiteljskih medijatora.“¹⁵⁰

Postoji izvjesna razlika s obzirom na to je li riječ o sporazumnom prijedlogu za razvod braka s maloljetnom djecom ili je pak riječ o tužbi povodom razvoda. Zato ObZ propisuje dvije odredbe o podnošenju sporazumnog prijedloga te tužbe za razvod braka u slučaju postojanja zajedničke maloljetne djece.

Bračni drugovi koji imaju zajedničko maloljetno dijete, a podnose sporazumni prijedlog za razvod braka, dužni su uz taj prijedlog podnijeti izvješće o obveznom savjetovanju koje sastavlja Hrvatski zavod za socijalni rad i plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi.¹⁵¹

S druge strane, ako se podnosi tužba za razvod braka u kojem postoje maloljetna djeca, uz tužbu tužitelj podnosi samo izvješće o obveznom savjetovanju koje ne smije biti starije od šest mjeseci, u suprotnom će sud odbaciti tužbu.¹⁵² Ako tužitelj ne priloži traženo izvješće, sud ga poziva da to učini u roku od osam dana.¹⁵³ „Smatrat će se da je tužba radi razvoda braka povučena ako izvješće o obveznom savjetovanju ne bude podneseno u roku od osam dana, a ako ponovo bude podnesena tužba radi razvoda braka bez izvješća o obveznom savjetovanju, sud će odbaciti tužbu radi razvoda braka.“¹⁵⁴

Vidljivo je koliko se pozornosti pridaje zaštiti djece i njihove dobrobiti tijekom postupka razvoda braka koji je izrazito stresan za sve uključene pojedince, a pogotovo za maloljetnu djecu koji gube ono što smatraju normalnim aspektima života, a njihovo se postojanje pretvara u predmet sudskih i stručnih sporazuma. Posebno je važno dati djeci do znanja da su mnogo više od još jedne stavke u planu ili sporazumu oko koje roditelji kao bivši supružnici moraju pronaći kompromis. Iz

¹⁴⁸ Čl.326.ObZ-a.

¹⁴⁹ Čl.332.,st.1.ObZ-a.

¹⁵⁰ Čl.331.,st.1.ObZ-a.

¹⁵¹ Čl.456.ObZ-a.

¹⁵² Čl.379.,st.1.i 2.ObZ-a.

¹⁵³ Čl.379.,st.3.i 4.ObZ-a.

¹⁵⁴ Čl.379.,st.5.ObZ-a.

tog bi razloga bilo potrebno u svaki postupak koji uključuje maloljetnu djecu uključiti stručnjake s područja psihologije koji bi mogli adekvatno pomoći djeci i pripremiti ih na razdoblje koji slijedi i postupke koje će prolaziti uz svoje roditelje.

4.2. Prezime bračnog druga

Nakon prestanka braka, javlja se i pitanje prezimena bračnog druga, odnosno hoće li bračni drug, većinom žena, zadržati ili promijeniti prezime bračnog druga. ObZ je to pitanje uredio jednim člankom koji kaže da u slučaju poništaja ili razvoda braka svaki bračni drug može zadržati prezime koje je imao u trenutku prestanka braka.¹⁵⁵ Ta odredba nam neizravno ukazuje na prijašnji sustav u kojem je vrijedilo načelo krivnje za poništaj ili razvod braka. Prema odredbama tog sustava, bračni drug na čijoj je strani bila krivnja ili bračna smetnja nije smio zadržati prezime nakon prestanka braka.¹⁵⁶

Zakonom o osobnom imenu regulirano je vraćanje na prezime prije sklapanja braka.¹⁵⁷ Bračni drug koji je sklapanjem braka promijenio prezime može se u slučaju prestanka tog braka vratiti na svoje prijašnje prezime, pod uvjetom da u roku od godinu dana dađe izjavu pred matičarem nadležnog na svom prebivalištu.¹⁵⁸ Ta je izjava temelj za upis promjene prezimena u maticu rođenih. U ovom primjeru vidljiva je nedorečenost, čak se može reći i propust zakonodavca. Naime, tumačenjem odredbe o vraćanju na prijašnje prezime nije teško zaključiti da se bračni drug, to jest žena može vratiti samo na prezime koje je imala neposredno prije sklapanja braka. Postavlja se pitanje žene koja je primjerice imala prethodni brak i promijenila prezime. Ona se po navedenoj odredbi može vratiti samo na prezime prethodnog muža, dakle ne i na svoje djevojačko prezime što bi joj možebitno bolje odgovaralo.¹⁵⁹ Da bi se vratila na djevojačko prezime, morala bi voditi dodatni upravni postupak.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Čl.48.ObZ-a.

¹⁵⁶ Hrabar, D.*et.al.*, *op.cit.* u bilj. 1.,str.83.

¹⁵⁷ Zakon o osobnom imenu(„Narodne novine“, 118/12, 70/17, 98/19).

¹⁵⁸ Čl.5. Zakona o osobnom imenu.

¹⁵⁹ Hrabar, D. *et.al.*, *op.cit.* u bilj.1.,str.83.

¹⁶⁰ *Ibid.*

5. ZAKLJUČAK

Prestanak braka pojava je koja se ne može izbjeći jer naravno, svaki brak mora završiti na neki od načina propisanih Obiteljskim zakonom. Smrt i proglašenje nestalog bračnog druga umrlim smatraju se "prirodnim" načinima prestanka braka koji, iako nose sa sobom teške posljedice za preživjelog bračnog druga i ostatak obitelji, nisu toliko naglašeni u društvu i svakodnevnom životu kao preostala dva načina. Razvod i poništaj braka postali su svojevrsni sinonimi za prestanak braka u našem rječniku tako da se većina pravnih posljedica i učinaka prestanka braka veže upravo za njih.

Povijesno gledano, o prestanku braka najviše možemo saznati iz izvora koji potječu iz rimskog razdoblja. Pregledom povijesnog razvoja instituta, možemo uočiti da je kroz rimsko pravno uređenje brak bio prožet načelom slobode sklapanja i razrješivosti. Dolaskom kršćanskih careva na vlast i općenitim širenjem kršćanstva, pomalo je ta nerazrješivost nestajala u kršćanskom nauku koji je propovijedao suprotno učenje. Kroz stoljeća koja su uslijedila, prestanak braka tolerirao se samo smrću i nestankom bračnog druga dok je razvod bio neželjena pojava koja se na neki način smatrala prijetnjom opstanku društva, kako kršćanskog tako i nekršćanskog. Ipak, društvo se vremenom počelo modernizirati te se razvod i poništaj braka normaliziraju i reguliraju kroz normativne okvire. Štoviše, kulturni i civilizirani prestanak braka razvodom ili poništajem čak se i potiču umjesto da se bračni odnos pokušava uzaludno spasiti iako je očito da je utjecaj takvog odnosa izrazito negativan na supružnike i ostale članove obitelji.

Kada dođe do prestanka braka, posebno je bitno kako će se taj postupak odraziti na najosjetljivije skupine koje u njemu eventualno sudjeluju- maloljetnu djecu dobivenu u braku koji prestaje, maloljetne bračne drugove čiji se brak poništava te osobe lišene poslovne sposobnosti koje su stupile u poništavani brak. Neupitne su ozbiljne psihološke i emotivne posljedice koje prestanak braka sa sobom nosi tako da je velik zadatak pred svim stručnjacima koji imaju priliku sudjelovati i pružiti pomoć onima kojima je u tom razdoblju najpotrebnija. Hrvatski je zakonodavac kroz Obiteljski zakon uspješno razradio cjeloviti postupak koji uključuje maloljetnu djecu, propisujući obvezno savjetovanje i obiteljsku medijaciju te izradu planova o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Također smatram da je poništaj braka uređen vrlo dobro upravo zbog detaljnih propisa koji se tiču bračnih smetnji, postupaka pred sudom te rokova za podnošenje tužbe. Produženje rokova za podnošenje tužbe u slučaju maloljetničkog braka i braka osoba lišenih

poslovne sposobnosti sasvim je korektna normativna odredba kojom se izražava autonomija i sloboda bračnih drugova koji su bili u opasnosti da budu „slabija“ strana prilikom sklapanja braka.

Naravno, i dalje postoje područja vezana za prestanak braka koja bi se mogla bolje i detaljnije urediti, pa čak bi se moglo reći i pravednije, kao što je na primjer uređenje prezimena bračnog druga. Nema sumnje da će se obiteljskopравни zakonski okvir, pa tako i prestanak braka u sklopu njega, još mijenjati i dopunjavati u budućnosti zbog stalnih promjena koje društvo prihvaća i producira. Među tim izmjenama i dopunama sigurno će biti i onih koje će se dotaknuti manjkavih odredbi koje su trenutno na snazi i koje predstavljaju izvor nesigurnosti i skepticizma za pojedince koji dođu u priliku koristiti se njima.

Na kraju krajeva, može se zaključiti da je prestanak braka u stalnom porastu, pogotovo na osnovu razvoda i poništaja. U takvim okolnostima može se uočiti da je suvremeno hrvatsko zakonodavstvo uspješno reguliralo ovaj institut koji je za razvoj modernog društva neizmjenno strateški važan. Ostaje nam vidjeti kako će se prestanak braka normativno, a i sociološki razvijati kroz vrijeme koje dolazi te kako će hrvatski pravni poredak odgovoriti na pitanja i izazove koji će se nesumnjivo pojaviti u nadolazećem razdoblju.

6.LITERATURA

Knjige i članci:

Baron, Julius, *Institucije rimskog prava*, Bibliografski zavod, Zagreb, 1925.

Bratković, Marko, *Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom obiteljskom hrvatskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.61., br.1., str.109-148, 2011.

Dobrovšak, Ljiljana, *Ženidbeno pravo u 19.stoljeću u Hrvatskoj*, Croatica Christiana periodica, vol.29., br.56., str.77-104, 2005.

Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017.

Horvat, Marijan; Petrak, Marko, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

Hrabar, Dubravka(ur.), Hlača, Nenad; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra; Majstorović, Irena; Čulo Margaletić, Anica; Šimović, Ivan, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021.

Petrak, Marko, *Traditio iuridica: Capitis deminutio*, Novi informator, br.6442., str.3, 2016.

Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002.

Treggiari, Susan, *Roman marriage: Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, Oxford, 1991.

Pravni akti:

Obiteljski zakon(„Narodne novine“, 162/98, 116/03).

Obiteljski zakon(„Narodne novine“, 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15).

Obiteljski zakon(„Narodne novine“, 75/14, 83/14, 05/15).

Obiteljski zakon(„Narodne novine“, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23).

Osnovni zakon o braku(„Službeni list FNRJ“, 29/46, 36/48, 44/51, 18/55, „Službeni list SFRJ“, 12/65)

Zakon o braku i porodičnim odnosima(„Narodne novine“, 11/78, 27/78, 45/89, 51/89-službeni pročišćeni tekst, 59/90, 25/94, 162/98).

Zakon o mirovinskom osiguranju(„Narodne novine“, 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19, 84/21, 119/22)

Zakon o nasljeđivanju(„Narodne novine“, 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19).

Zakon o osobnom imenu („Narodne novine“, 118/12, 70/17, 98/19).

Zakon o proglašenju nestalih osoba umrlima i dokazivanju smrti („Narodne novine“, 10/74, 59/23)

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola („Narodne novine“, 92/14, 98/19).

Sudska praksa:

Ustavni sud Republike Hrvatske, U-I-3101/2014 od 15.03.2016., preuzeto s www.usud.hr dana 24.07.2024.

Mrežni izvori:

Nacionalna evidencija nestalih osoba, <https://nestali.gov.hr/proglasavanje-nestale-osobe-umrlom-358/358>, pristupljeno 25.07.2024.

Hrvatski zavod za socijalni rad, <https://socskrb.hr/>, pristupljeno 27.07.2024.

Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/vijesti/raste-broj-razvoda-i-samackih-kucanstava-a-najvise-obitelji-cini-par-s-jednim-djetetom/1610>, pristupljeno 07.08.2024.

[https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58059-~:text=Stopa%20sklopljenih%20brakova%20\(sklopljeni%20brakovi,iznosila%20je%204%2C7.&text=Razvedeni%20brakovi-,U%202022.,4%20808%20pravomo%C4%87no%20razvedenih%20brakova.](https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58059-~:text=Stopa%20sklopljenih%20brakova%20(sklopljeni%20brakovi,iznosila%20je%204%2C7.&text=Razvedeni%20brakovi-,U%202022.,4%20808%20pravomo%C4%87no%20razvedenih%20brakova.), pristupljeno 28.08.2024.

Konvalidacija, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/konvalidacija>, pristupljeno 23.08.2024.

Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_ndivind/default/table?lang=en, pristupljeno 28.08.2024.